Urząd Statystyczny
w Szczecinie

Depopulacja województwa zachodniopomorskiego. Uwarunkowania i konsekwencje

Lipiec 2019 r.

Według stanu w dniu 31 grudnia 2018 r. liczba ludności województwa zachodniopomorskiego wyniosła 1701,0 tys. osób, co stanowiło 4,4% ogółu ludności Polski i lokowało województwo na 11. miejscu w kraju. Prawie jedna trzecia ludności zamieszkiwała Szczecin i podregion szczeciński. Na koniec 2018 r. mieszkańcy miast stanowili 68,5% ogółu ludności województwa (w kraju wskaźnik urbanizacji wyniósł 60,1%). Województwo należy do obszarów kraju o niskiej gęstości zaludnienia. Ze wskaźnikiem 74 osoby na 1 km kw. plasuje się dużo poniżej gęstości zaludnienia określonej dla całego kraju, wynoszącej 123 osoby. Wskaźnik gęstości zaludnienia na obszarze województwa wykazywał znaczne zróżnicowanie przestrzenne – od najwyższego w miastach na prawach powiatu: w Szczecinie (1339 osób/km kw.) oraz Koszalinie (1091 osób/km kw.), do najniższego w powiatach: drawskim (33 osoby/km.), łobeskim (35 osób/km.) i choszczeńskim (37 osób/km kw.).

Mapa 1. Gęstość zaludnienia w województwie zachodniopomorskim w 2018 r.

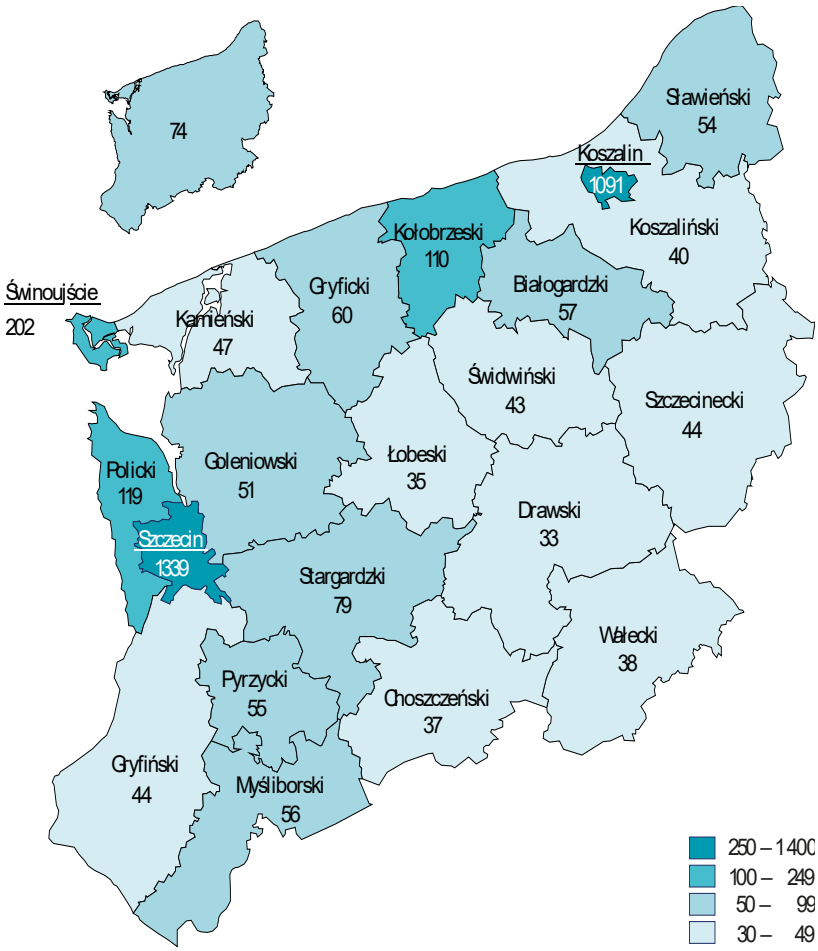

Ubiegły rok był kolejnym z rzędu (od 2010 r.) kiedy odnotowano spadek liczby ludności województwa zachodniopomorskiego. Coroczne ubytki ludności skutkowały zmniejszeniem populacji województwa między 2010 a 2018 r. o 22,7 tys. osób. Kształtowanie się liczby ludności na przestrzeni lat przedstawia Wykres 1.

Wykres 1. Liczba ludności województwa zachodniopomorskiego w latach 1995-2018[1]

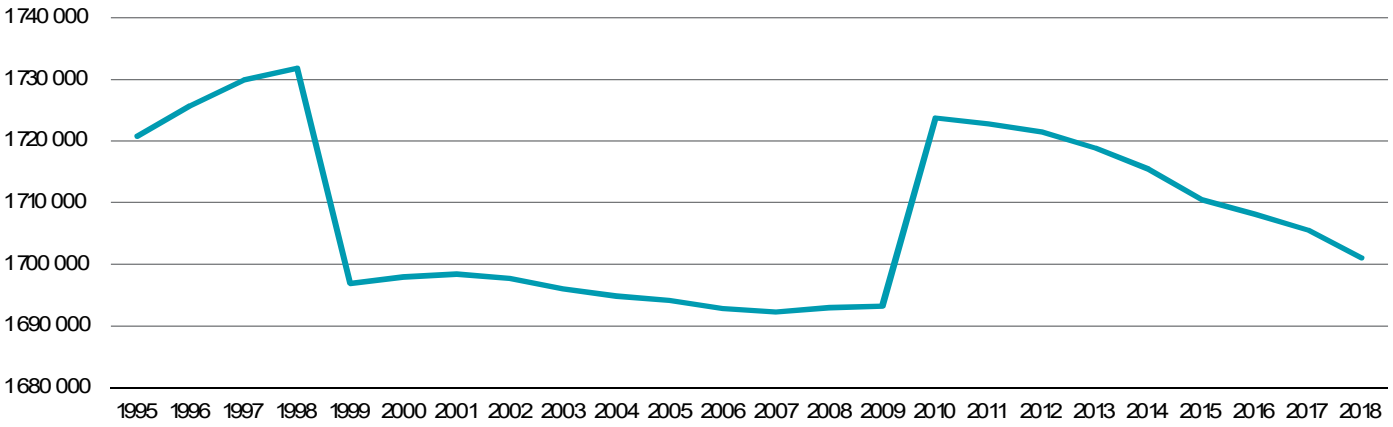

Rozpatrując rozwój liczebności populacji w ujęciu gminnym należy zwrócić uwagę na zróżnicowanie poziomu i kierunków zmian w poszczególnych jednostkach terytorialnych. Porównując stan ludności w 2010 r. z rokiem ubiegłym największe przyrosty odnotowano w gminach: Dobra Szczecińska – 41,5 %, Kobylanka – 24,5% oraz Kołbaskowo – 21,0 %. Fakt, że wszystkie wymienione powyżej gminy leża w sąsiedztwie największego ośrodka miejskiego w województwie – Szczecina wskazuje na występowanie zjawiska tzw. rozlewania się miasta. Największe spadki liczby ludności w omawianym okresie notowano w gminach: Bobolice (spadek o 8,2 %), Grzmiąca (o 7,3 %) oraz Rąbino (o 7,1 %). Na podstawie analizy danych można wysnuć ogólną tezę, że największe przyrosty ludności zauważyć można w gminach graniczących lub położonych w niewielkiej odległości od dużych ośrodków miejskich. Natomiast największemu wyludnieniu podlegały gminy położone w centralnej części województwa – z dala od większych miast.

Mapa 2. Zmiana liczby ludności w latach 2010–2018 w województwie zachodniopomorskim

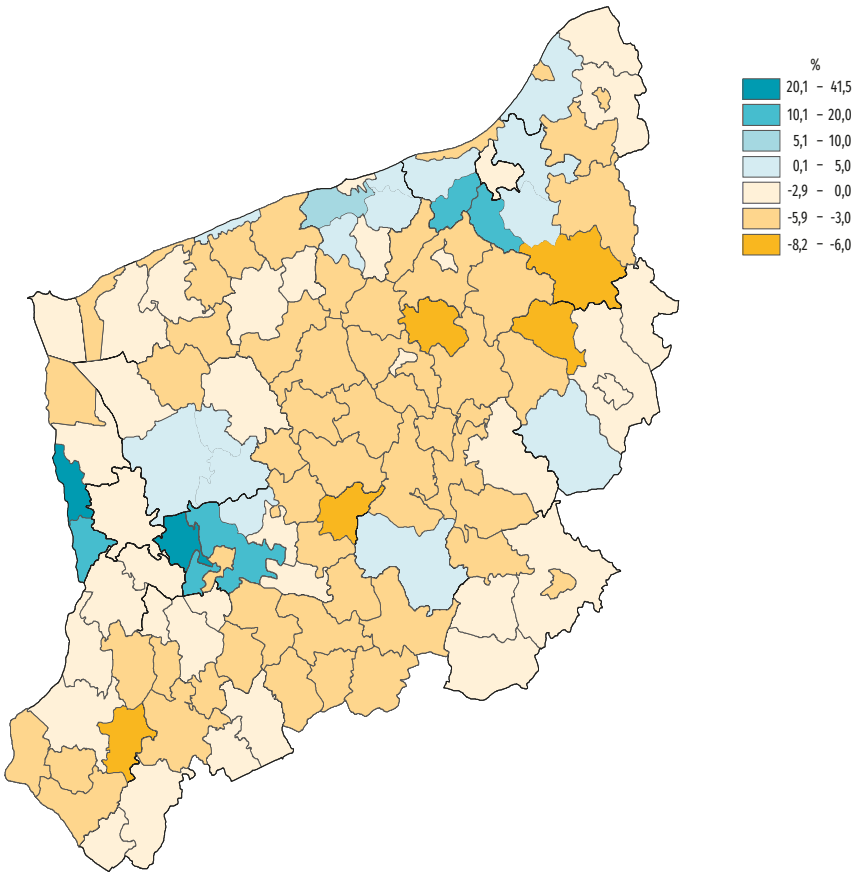

[1] Dane za lata 1995-1998 zostały przeliczone na obszar nowoutworzonego reformą administracyjną z 1999 r. województwa zachodniopomorskiego. Dane o stanie ludności podlegały korekcie w oparciu o spisy powszechne z 2002 i 2011 r.

Analizę zmian w stanie ludności należy rozpatrywać w kontekście kształtowania się dwóch procesów demograficznych – ruchu naturalnego (wyrażonego wielkością przyrostu naturalnego, tj. różnicą między urodzeniami i zgonami) oraz ruchu wędrówkowego (zobrazowanego saldem migracji, tj. różnicą między ludnością napływową a odpływową).

Od 2011 r. w województwie zachodniopomorskim liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń żywych, zatem przyrost naturalny przyjmował wartości ujemne. Największa różnica między liczbą urodzeń i zgonów notowana była w 2018 r. - minus 3168 osób.

Wykres 2 . Ruch naturalny ludności województwie zachodniopomorskim w latach 2005-2018

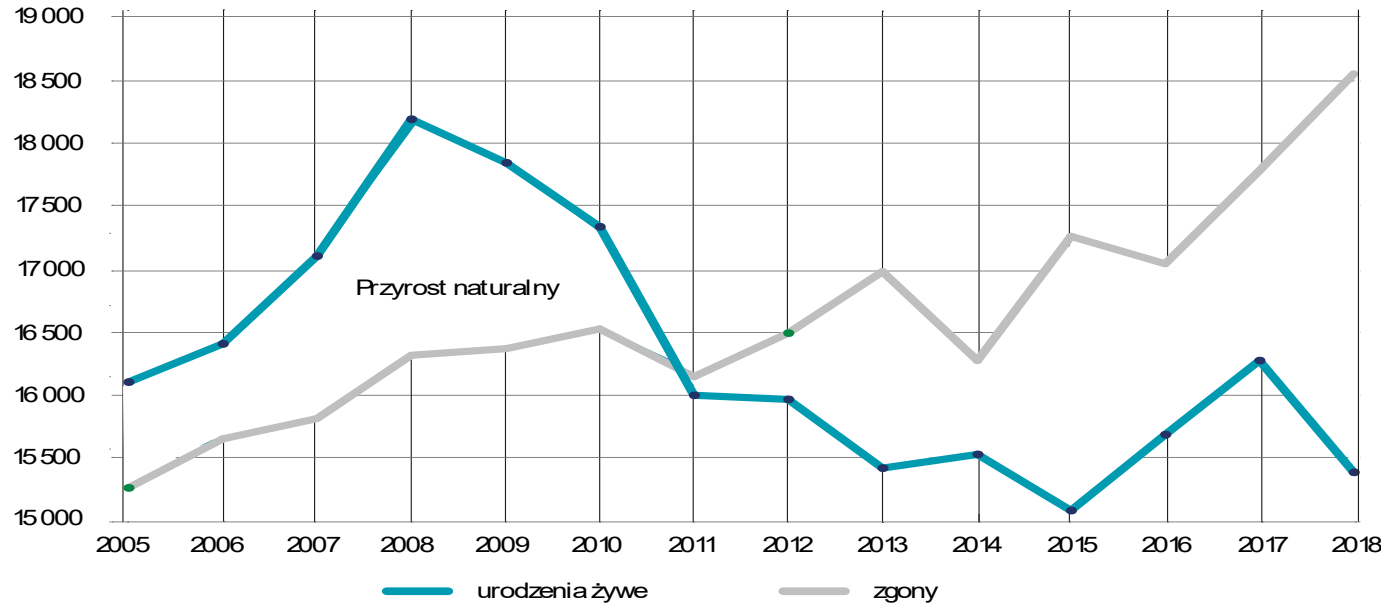

Urodzenia i płodność

O poziomie urodzeń notowanym w danym czasie decyduje liczebność populacji o określonej strukturze demograficznej (według wieku i płci) oraz zachowania prokreacyjne (skłonność do posiadania dzieci pierwszych i kolejnych). Poziom urodzeń jest jednym z głównych czynników decydujących o liczebności, a także strukturze i potencjale rozwojowym danego terytorium (w skali mikro i makro). Jest czynnikiem kształtującym populację współczesną, jak i przyszłość demograficzną danego obszaru. W 2018 r. w województwie zachodniopomorskim zarejestrowano 15,4 tys. urodzeń żywych, tj. o 5,4% mniej niż w 2017 r. Obserwacja liczby urodzeń w województwie zachodniopomorskim na przestrzeni lat wskazuje na okresy zarówno wzrostów jak i spadków ich liczby. Dane o liczbie urodzeń w poszczególnych latach prezentuje Wykres 3.

Wykres 3. Urodzenia żywe w województwie zachodniopomorskim w latach 2000-2018

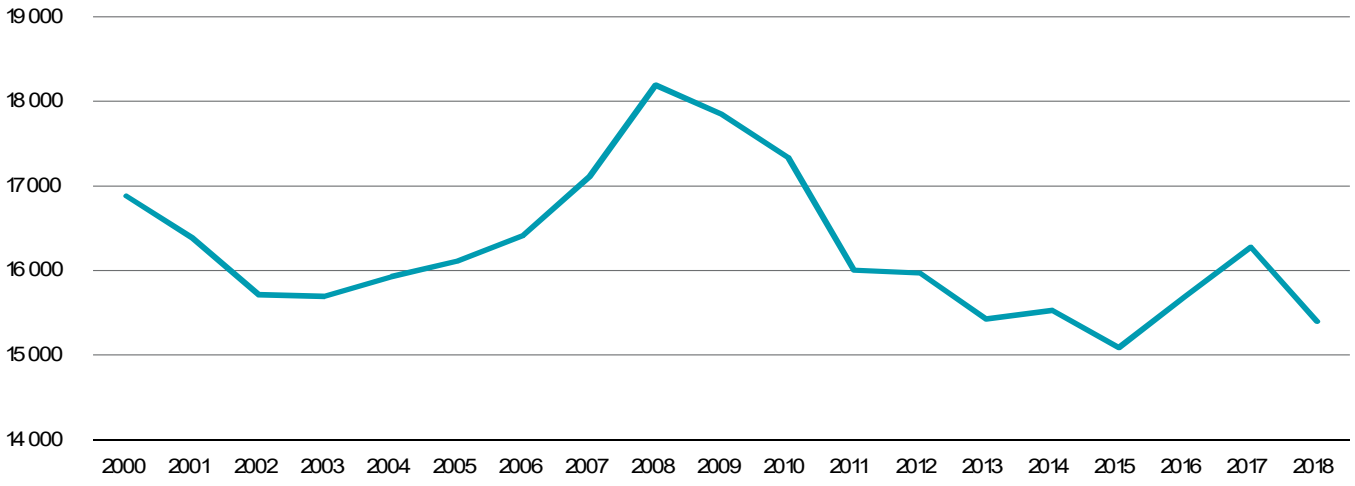

Do oceny potencjału rozwojowego populacji oprócz samej liczby urodzeń ważne jest prześledzenie natężenia urodzeń oraz analiza wzorców prokreacyjnych.

W 2018 r. w województwie zachodniopomorskim współczynnik dzietności, określający liczbę dzieci, którą urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego między 15 a 49 rokiem życia, gdyby przez cały okres rozrodczy panowały warunki reprodukcji charakterystyczne dla badanego okresu, wyniósł 1,332 (w kraju – 1,435). Oznacza to, że na 100 kobiet w wieku 15-49 lat przypadło średnio 133 urodzonych dzieci. Wartości współczynnika dzietności w województwie przyjmowały na przestrzeni lat 2002-2018 wartości między 1,2 a 1,4. Taki poziom urodzeń nie gwarantował prostej zastępowalności pokoleń, gdyż był on niższy od wielkości optymalnej (wskaźnik na poziomie 2,10-2,15) zapewniającej stabilny rozwój demograficzny.

Kształtowanie procesów demograficznych w obszarze urodzeń determinowane jest realizowanymi wzorcami płodności, tj. natężeniem urodzeń według wieku matek oraz kolejnością urodzeń i poziomem płodności. Współczynnik płodności, mierzący liczbę urodzeń żywych na 1000 kobiet w wieku zdolności rozrodczej (15-49 lat), w województwie zachodniopomorskim w 2018 r. wyniósł 38,58 (dla porównania w 2002 r. – 34,6; 2005 r. – 36,5; a 2010 r. – 41,6). W województwie zachodniopomorskim na kształtowanie poziomu urodzeń mają wpływ zmiany liczby urodzeń według kolejności. W 2017 r., podobnie jak w latach poprzednich, największy udział w urodzeniach żywych ogółem miały urodzenia pierwszej kolejności (42,7 % wszystkich urodzeń). W województwie wzrasta wiek środkowy kobiet rodzących. Mediana wieku tych kobiet przesunęła się z 26,0 lat w 2002 r. do 29,8 lat w 2018 r. Jest to skorelowane ze zjawiskiem odraczania pierwszych urodzeń. Jeszcze wyraźniej to zjawisko uwidacznia średni wiek matek w chwili rodzenia dzieci pierwszych. Do podobnych wniosków prowadzi obserwacja urodzeń według grup wieku matek. W 2002 r. największe natężenie urodzeń notowano w grupie wieku 20-24 (33,0 %), a w latach kolejnych następowało przesuwanie największego natężenia urodzeń do starszych grup wieku. W 2018 r. najwyższe natężenie urodzeń występowało w grupie wieku 30-34 lata (31,5 %).

Zmiany wzorca płodności - dominacja urodzeń pierwszych (lub całkowita rezygnacja z posiadania dziecka) przy jednoczesnym odraczaniu urodzeń, a co za tym idzie, w perspektywie niższy poziom urodzeń, to zjawiska które niekorzystnie rzutują zarówno na liczebność jak i strukturę wiekową ludności województwa.

Zgony, trwanie życia

W 2018 r. w województwie zachodniopomorskim odnotowano 18 557 zgonów (o 4,3% więcej niż w 2017 r.). Współczynnik zgonów w województwie zachodniopomorskim wyniósł 10,90‰ (wobec 8,75‰ w 2002 r.). Liczba zgonów w województwie wskazuje na tendencję wzrostową. Poziom tego zjawiska w poszczególnych latach przedstawiony jest na Wykresie 4.

Wykres 4. Zgony w województwie zachodniopomorskim w latach 2000-2018

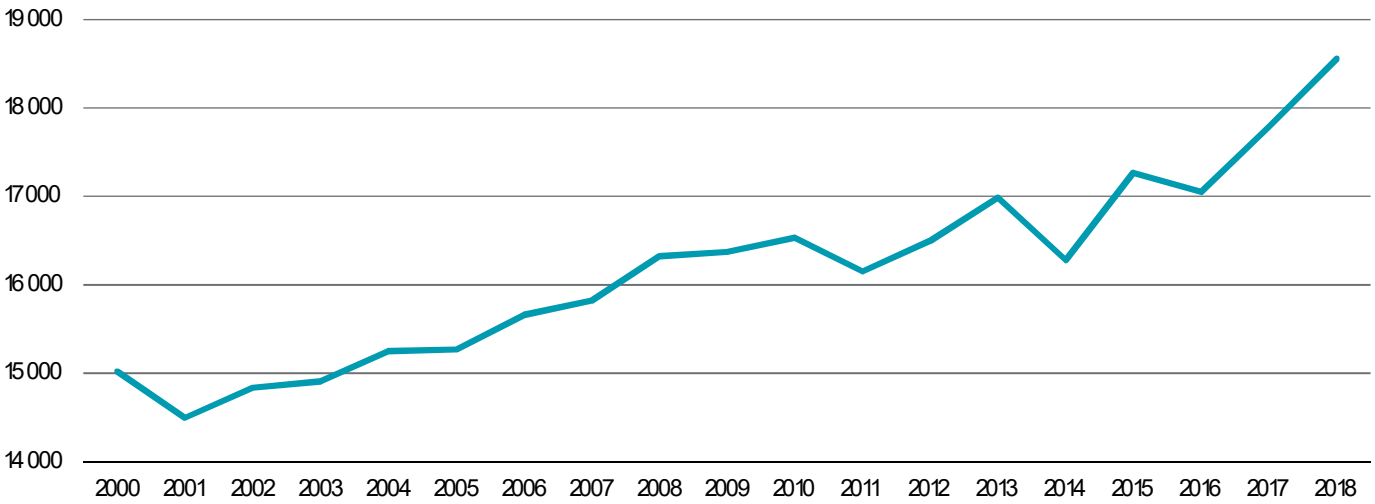

W województwie zachodniopomorskim przeciętne dalsze trwanie życia noworodka płci męskiej z 69 lat w 2000 r. wzrosło do 73,7 lat w 2018 r. Przeciętne dalsze trwanie życia dla noworodka płci żeńskiej wzrosło w tym samym czasie z 77,5 lat do 81,2. Wyraźną tendencję wydłużania się przeciętnego dalszego trwania życia ludności województwa zachodniopomorskiego w podziale na płeć przedstawia Wykres 5.

Wykres 5. Przeciętne dalsze trwanie życia kobiet i mężczyzn w województwie zachodniopomorskim w latach 1995-2017

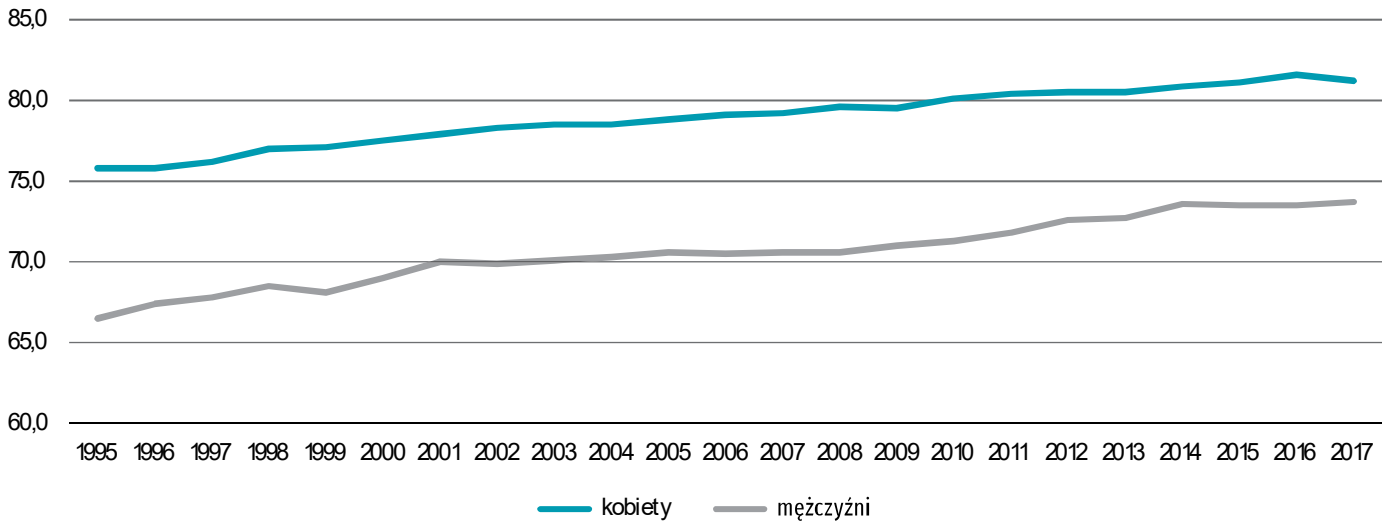

Obserwujemy zatem w województwie zachodniopomorskim jednocześnie dwa zjawiska - wzrost liczby zgonów oraz wydłużanie przeciętnego dalszego trwania życia. Jak już wcześniej zaznaczono liczba urodzeń nie kompensuje liczby zgonów, co skutkuje tzw. ujemnym przyrostem naturalnym i znacząco wpływa na zmniejszanie liczebności populacji województwa.

Ruch wędrówkowy

Poziom i kierunki migracji są przejawem przestrzennej mobilności ludności, który prowadzi do stałej lub czasowej zmiany miejsca zamieszkania (notowanej w ruchu wewnętrznym, jak i poza granice kraju). Ruch wędrówkowy jest kolejnym, po ruchu naturalnym, istotnym czynnikiem kształtującym liczebność i strukturę demograficzną ludności województwa. Analizując strukturę migracji wewnętrznych województw w 2017 r. można stwierdzić, że 78,4% ludności napływającej i 75,3% ludności odpływającej przemieszcza się w ruchu wewnątrzwojewódzkim. Pozostałe 21,6% ludności napływowej i 24,7% odpływowej przemieszczało się z/do pozostałych województw.

W województwie zachodniopomorskim od wielu lat utrzymuje się ujemne saldo migracji wewnętrznych, co oznacza przewagę ludności odpływowej nad ludnością napływową. Zatem bilans migracji wypada niekorzystnie dla stanu liczebnego ludności województwa.

Do województwa zachodniopomorskiego najwięcej osób przyjeżdżało z województw ościennych: wielkopolskiego, pomorskiego oraz lubuskiego, a najmniej – z podlaskiego, opolskiego, podkarpackiego i świętokrzyskiego. Najwięcej osób opuszczało województwo kierując się do województw: wielkopolskiego, pomorskiego, mazowieckiego i lubuskiego, najmniej – do województw podlaskiego i świętokrzyskiego.

Do ogólnego salda migracji wlicza się także migracje zagraniczne. W 2018 r. w województwie zachodniopomorskim utrzymywało się ujemne saldo migracji zagranicznych (minus 60); 875 mieszkańców osiedliło się poza granicami kraju, z zagranicy przybyło w tym czasie 935 osób. Wśród emigrantów i imigrantów przeważali mężczyźni. Przytoczone dane o wielkości migracji zagranicznych dotyczą ludności zameldowanej i wymeldowanej na pobyt stały. Zatem obejmują tylko niewielką cześć tego zjawiska.

Oprócz wpływu migracji na liczebność ludności danego obszaru, kształtuje ona także wszystkie obszary życia społeczno-gospodarczego województwa. Struktura migrantów wg wieku może powodować zarówno starzenie się, jak i odmładzanie populacji danej jednostki terytorialnej. Odpływ lub napływ ludności określonej płci wpływa także na równowagę lub niekorzystne dysproporcje miedzy liczbą kobiet i mężczyzn na danym obszarze, czego jednym ze skutków demograficznych jest niemożność założenia rodziny i zrealizowania planów prokreacyjnych. Obserwuje się, że w migracjach dominują osoby młode (20-39 lat) co w zestawieniu z informacją, że więcej ludności opuszcza województwo zachodniopomorskie niż do niego przybywa każe wnioskować o niekorzystnym wpływie ruchu wędrówkowego dla struktury wieku ludności regionu.

Podsumowanie

Przedstawiona w opracowaniu charakterystyka kształtowania się zjawisk demograficznych na przestrzeni lat, pozwala na sformułowanie wniosku, że notowany (od 2010 r.) spadek liczebny ludności w województwie warunkowany był głównie ujemnym przyrostem naturalnym. Czynnikiem towarzyszącym było trwające od lat (zróżnicowane pod względem wielkości) ujemne saldo migracji.

Notowany w województwie zachodniopomorskim niewystarczający poziom urodzeń wpływa negatywnie nie tylko na liczebność ludności województwa (a w jego ramach poszczególnych jednostek terytorialnych), ale także zmienia niekorzystnie strukturę demograficzną populacji wyrażoną coraz mniejszym udziałem procentowym dzieci i młodzieży w ludności województwa i zwiększaniem udziału ludności w starszych grupach wieku, co określane jest mianem procesu starzenia się społeczeństwa. W ocenie stopnia starości społeczeństwa znajduje zastosowanie miara zwana medianą wieku. W ostatnich latach mediana wieku w województwie wyraźnie wzrosła. W 2005 r. wynosiła ona 36,7 lat, w 2018 r. zwiększyła się do 41,6 lat, czyli o 4,9 roku. Na proces starzenia się społeczeństwa województwa zachodniopomorskiego wpływają także ruchy migracyjne. Procesy starzenia się społeczeństwa, zmiany struktury populacji według wieku i płci, a także prognozowane pogłębianie się obecnych zjawisk bardzo wyraźnie można zauważyć stosując graficzną prezentację danych zwaną piramidą wieku ludności (Wykres 6). Widać na niej wyraźnie przesuwanie się ludności do coraz starszych roczników.

Wykres 6. Ludność województwa według płci w latach 2000, 2016 i 2040

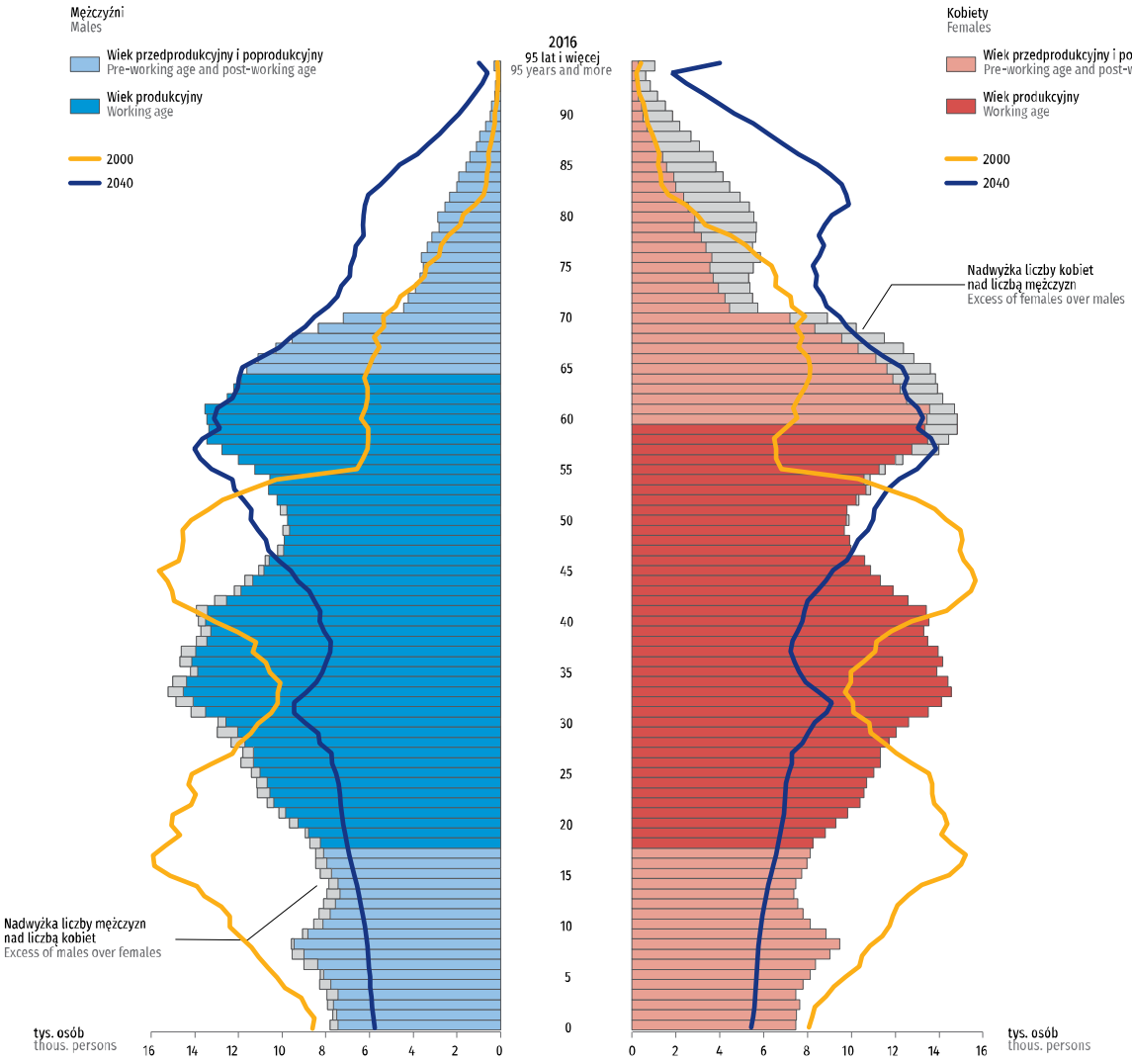

Prognozy dotyczące stanu liczebnego ludności w perspektywie do 2040 r. wskazują na dalsze ubytki w populacji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego (zaprezentowane na Wykresie 7). Prognozy GUS z 2014 r. wskazują na spodziewany spadek liczby ludności województwa do poziomu 1549 tys. osób w 2040 r. W stosunku do stanu z 2018 r. byłby to spadek o 8,9%.

Wykres 7. Prognoza zmian ludności w województwie zachodniopomorskim w latach 2015-2040

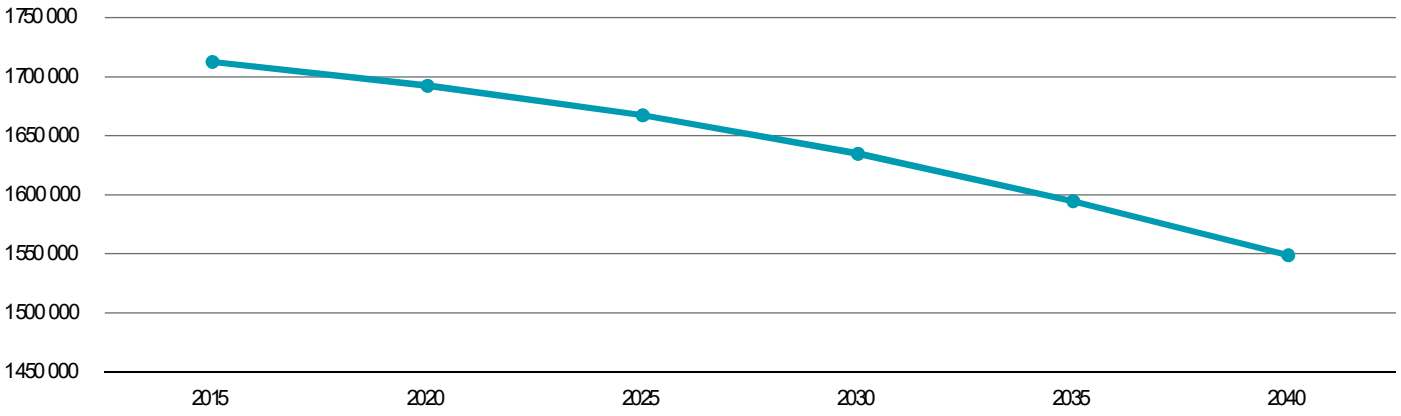

Depopulacja będzie silniejsza w miastach, które mają utracić 12,4% mieszkańców. Z ogólnego prognozowanego ubytku liczby ludności o 152 tys. osób 145 tys. ma dotyczyć ludności miejskiej. Na Wykresie 8 przedstawiono bezwzględny spadek liczby mieszkańców województwa, w tym ludności zamieszkującej miasta, z wyróżnieniem miast na prawach powiatu.

Wykres 8. Prognoza zmian ludności w województwie zachodniopomorskim i miastach na prawach powiatu w latach 2018-2040

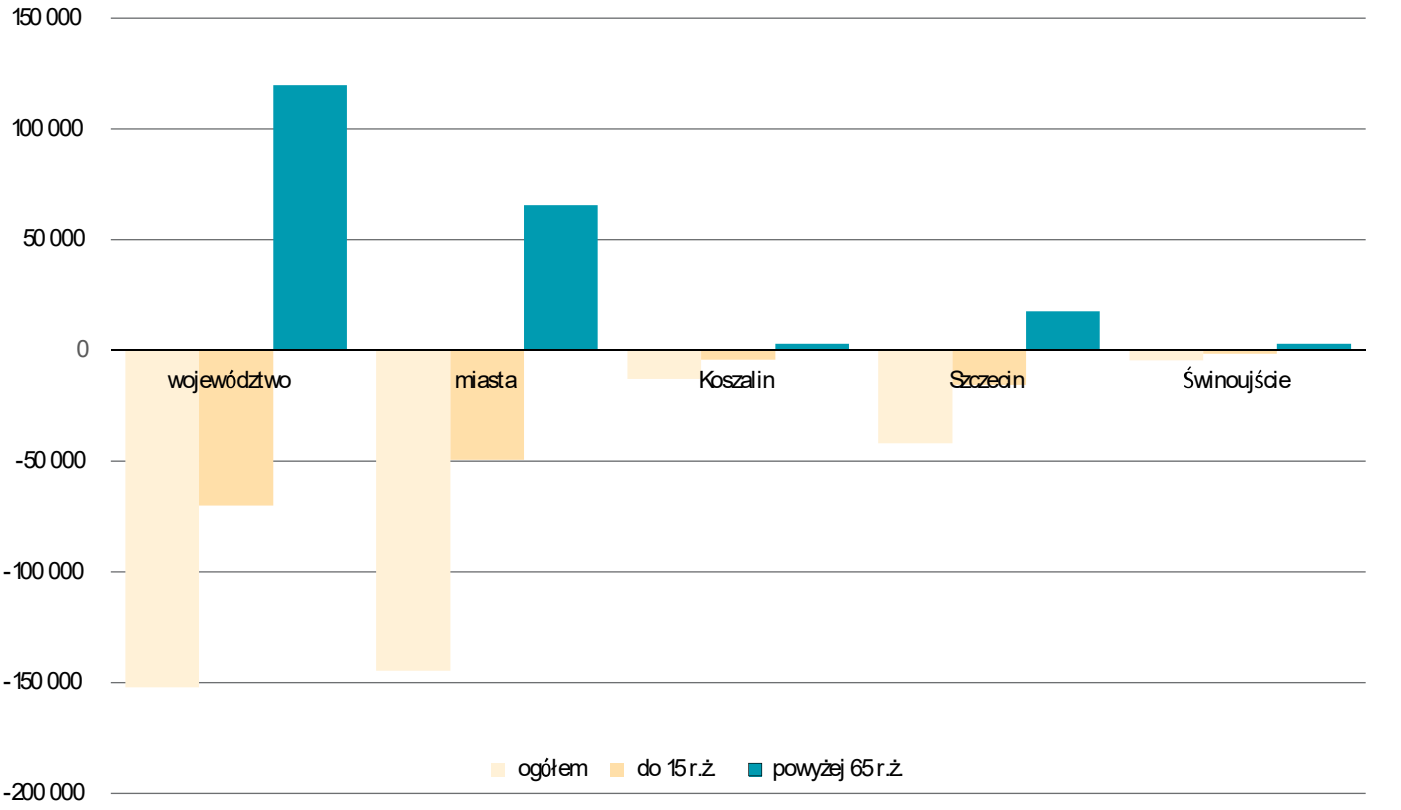

Przewiduje się ponadto, iż wydłużanie przeciętnego dalszego trwania życia, przy jednoczesnym niskim poziomie dzietności oraz niekorzystnym saldzie migracji, będzie pogłębiać niesprzyjające rozwojowi demograficznemu zmiany w strukturze ludności.

Stan demograficzny województwa (i przynależnych jednostek terytorialnych) ma ogromny wpływ na niemal wszystkie dziedziny życia społecznego i gospodarczego - obecnie, jak i w przyszłości. Wnioski płynące z analizy zjawisk demograficznych powinny być podstawą dla podejmowania decyzji dotyczących kształtowania systemu opieki nad dziećmi, ochrony zdrowia, edukacji, rynku pracy oraz systemu emerytalnego.

Tablica 1. Podstawowe dane o stanie i ruchu naturalnym ludności

WYSZCZEGÓLNIENIE	2015	2016	2017	2018
Ludność ogółem (stan w dniu 31 XII)	**1710482**	**1708174**	**1705533**	**1701030**
mężczyźni	832293	830763	829202	826996
kobiety	878189	877411	876331	874034
Miasta	1172757	1170050	1170214	1165181
mężczyźni	561381	559611	559373	556831
kobiety	611376	610439	610841	608350
Wieś	537725	538124	535319	535849
mężczyźni	270912	271152	269829	270165
kobiety	266813	266972	265490	265684
Ludność w % ogółem:				
w wieku:				
przedprodukcyjnym	17,3	17,3	17,3	17,3
produkcyjnym	63,1	62,3	61,5	60,8
poprodukcyjnym	19,5	20,4	21,2	21,9
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	58,4	60,4	62,5	64,4
Przeciętne dalsze trwanie życia osób:				
w wieku 0 lat:				
mężczyźni	73,5	73,5	73,7	.
kobiety	81,1	81,6	81,2	.
w wieku 60 lat:				
mężczyźni	18,7	18,9	18,7	.
kobiety	23,8	24,1	23,9	.
Małżeństwa	8339	8256	8231	8249
na 1000 ludności	4,9	4,8	4,8	4,8
Rozwody	3238	3130	3349	3268
na 1000 ludności	1,9	1,8	2,0	1,9
Separacje	41	54	49	35
na 100 tys. ludności	2,4	3,2	2,9	2,1
Urodzenia żywe	15088	15688	16276	15389
na 1000 ludności	8,8	9,2	9,5	9,0
Zgony ogółem	17266	17047	17788	18577
na 1000 ludności	10,1	10,0	10,4	10,9
według przyczyn w %:				
choroby układu krążenia	45,7	45,2	43,6	.
nowotwory	28,2	28,2	27,3	.
Zgony niemowląt	54	77	74	60
na 1000 urodzeń żywych	3,6	4,9	4,5	3,9
Przyrost naturalny	-2178	-1359	-1512	-3168
na 1000 ludności	-1,3	-0,8	-0,9	-1,9
Migracje zagraniczne na pobyt stały:				
imigracja	691	649	779	875
emigracja	2143	1029	970	935
saldo	-1452	-380	-191	-60